

TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKALARI (1950-1960)

Dr. Mustafa ALBAYRAK*

Kıbrıs Adası, 3.572 milkarelik yüzölçümüyle Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, bu ada Türkiye'ye 40; Yunanistan'a ise 600 mil uzaklıkta yer almaktadır. Bilindiği gibi Kıbrıs, 15 Mayıs 1571 tarihinde Lâlâ Mustafa Paşa tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış ve 1878 tarihinde geçici olarak İngiltere'nin egemenliğine verilmeye kadar, 308 yıl kesintisiz olarak, Osmanlı yönetiminde kalmıştır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra, 5 Kasım 1914'de burayı kendi topraklarına kattığını açıklamış, daha sonra bu karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin 23 Temmuz 1923 tarihinde imzaladığı Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi ile onaylanmıştır.¹

İngiltere'nin 1925 yılında sömürge (Crown Colony) ilan ettiği Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar, adanın Yunanistan'a katılmasını savunmaya başlamışlar ve bu amaçlarına ulaşabilmek için de örgütlenmişlerdir. Rumlar bu amaçları doğrultusunda yaptıkları çalışmaların bir sonucu olarak, 1947 yılı Ekimi'nde, Başpiskopos Yardımcısı'nın başkanlığında bir kurul oluşturarak Londra'ya göndermişler, o zamanki İngiltere Sömürgecilik Bakanı'ndan, "Adanın, Yunanistan'a verilmesini" sağlamasını istemişlerdir.² Bu durum, Kıbrıs Türk toplumu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Buna karşı bir tepki olarak da, Yunan başkenti Atina'da üniversite öğrencileri bir miting düzenleyerek, Rum görüşüne destek vermişler, bu mitinglere ise; Türkiye'nin çeşitli kentlerinde öğrenim gören üniversiteli gençler, yine mitinglerle karşılık vermişlerdir. Bütün bu gelişmelere karşın Kıbrıs konusu,

(* O.D.T.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ *Aynı tarihi*, Sayı: 267, (Şubat 1957), s.230-31.

² Şeha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı*, Tutanaklar, Belgeler, Takım:II, Cilt:2, Ankara, 1973, s.8.

gerek Türkiye ve gerekse Yunanistan tarafından resmi bir sorun olarak siyasal platforma taşınmamıştır. Bu noktadan olmak üzere, C.H.P. iktidarının son Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 23 Ocak 1950 tarihinde T.B.M.M.'nde yaptığı konuşmada, "Kıbrıs meselesi diye bir mesele olmadığını..." savunarak, "İngiltere'nin adayı bir başka devlete vermek niyetinde bulunmadığını", bu nedenle gençlerin "beyhude yere heyecana kapıldıklarını..." öne sürmüştü.³

Demokrat Parti'nin, 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanarak iktidarı devralmasından sonra, Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Prof. Dr. Fuad Köprülü de, 20 Haziran 1950 tarihinde yapılan D.P. Grup toplantısında, Sadak'ın görüşlerini benimsediğini ortaya koymuş ve şunları söylemişti;

"Kıbrıs meselesi diye şimdilik bir mesele bizim ittilamızda değildir. Çünkü, Yunan Hükümeti de resmen Kıbrıs meselesiyle meşgul olmamaktadır. Bi-naenaleyh Hariciyemiz de böyle bir hadisenin mevcudiyetinden resmen haberdar değildir."⁴

O günlerde Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki bu duyarsızlığına karşın Yunanistan tam tersine bir politika izlemeye başlamıştı. Yunan Başbakanı Sfokles Venizelos, daha önce babası Elefterios Venizelos'un Girit'te uyguladığı ve Girit'in Yunanistan'a katılmasıyla sonuçlanan senaryonun bir benzerini gerçekleştirmek için kolları sıvamıştı. Sfokles Venizelos, 16 Şubat 1951'de Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada bu niyetini şöyle açığa vurmuştu;

"Biz, Kıbrıs Adası'nun ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar, iş başına gelen bütün Yunan Hükümetleri de bu talebi tekrarladılar.

Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan, bu işten vazgeçtiğimiz mânası çıkarılmamalıdır.

³ Zafer, (17-18 Ocak 1950).

⁴ Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, Dönem: IX, Cilt:3, (20 Haziran 1950), s.34.

Sükutumuz, siyasi iz'animızın zaruri bir tecellisinden ibarettir. Hakikatte, Kıbrıs'ı istemekten hiçbir zaman vaz geçecek değiliz.”⁵

Sofokles Venizelos konuşmasında; Kıbrıs'ın ülkesine bırakılması durumunda, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye bu adada askeri üsler verebileceklerini de savunarak onların desteğini kazanmayı umuyordu.⁶

Bu gelişmeler üzerine, dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a açık bir mektup yazan Kıbrıs Türkleri temsilcileri, Yunanistan'ın Ada'yı resmen istediğine dikkati çekerek, Kıbrıs'ın “Türk tarihinde ikinci bir Hatay olması için...” çaba gösterilmesini istemişlerdir.⁷

Yunanistan ise, Kıbrıs konusunun bir an önce ve resmen uluslararası platforma çekilmesini sağlamak için, çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'deki temsilcisi Loukis Akritas, 17 Aralık 1951 tarihinde, İnsan Hakları Komitesi'nde yaptığı konuşmada; İngiltere'yi, Ada'nın Yunanistan ile birleşmesine engel olmaması için uyarılmış ve 1950 yılında, Ada'da yapılan bir plebisitte; “halkın % 90'ının Yunanistan ile birleşmek için oy verdiğini ve buradaki nüfusun da % 81'e yakın bir kısmının Rum olduğunu...” öne sürmüştür.⁸

O günlerde, Yunanistan Başbakanı Papagos'un da, Kıbrıs konusunu BM'in gündemine getirmeleri için, bu kuruluştaki Yunan temsilcilerine talimat verdiği yolunda basında haberler çıkmış⁹, Kıbrıs Rumları adına hareket eden Makarios da, İngiliz İşçi Partisi milletvekili Tom Criberg'e;

“Birleşmiş Milletler'in kararı ne olursa olsun, bu konudaki tek çözüm yolunun Ada'nın Yunanistan'a katılması olduğunu...” söylemişti.¹⁰

Türkiye'de ise, muhalefet, iktidarı Kıbrıs konusunda “tavırsızlıkla” suçlamıştır.¹¹ Kıbrıs konusu, 1954 yılında Türk kamuoyu gündeminin ilk sı-

5 Sedat Simavi, “Yine Türk Kıbrıs”, *Hürriyet*, (25 Şubat 1951).

6 Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, İstanbul, 1956, s.101-102.

7 Zafer, (5 Nisan 1951).

8 Abidin Daver, “İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a Veremez”, *Cumhuriyet*, (21 Aralık 1951).

9 *Yeni Sabah*, (3 Ekim 1954).

10 *Aydın Tarihi*, Sayı: 250, (Eylül 1954), s.175.

11 *Halkçı*, (13 Temmuz 1954).

ralarına yerleşmiştir. Ancak bu yıl içinde Kıbrıs ile ilgili olarak yapılması planlanan mitinglere Başbakan Adnan Menderes, o sıralarda zaten çökmekte olan Balkan Pakti'na zarar vereceği endişesiyle karşı çıkmıştır.¹²

Yunanistan ise, daha önceden planlandığı gibi, Kıbrıs konusunu 24 Eylül 1954 tarihinde resmen gündeme getirerek, bu sorunu BM toplantısında 19 olumsuz, 11 çekimser oya karşın, 30 oy ile gündeme al-dırmayı başarmıştır. Bu oylama sırasında; Sovyet Bloku, Yugoslavya, Irak dışındaki Arap devletleri, Birmanya, Endonezya Filipinler ve Meksika, Yunan görüşüne olumlu oy vermişlerdir.¹³ Kıbrıs konusunun BM'in gündemine alınmaması yolundaki İngiliz önerisine ise; Avustralya, Belçika, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Hollanda, İsveç, Kanada, Kolombiya, Liberya, Lüksemburg, Norveç, Paraguay, Peru, Şili, Türkiye ve Yeni Zelanda olumlu oy vermişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Habeşistan, Hindistan, Irak, İran, Pakistan, Panama ve Venezuela çekimser oy kullanmışlardır.¹⁴ Bu oylamadan sonra söz alan İngiliz yetkililer, "her şeye karşın meselenin görüşülmesi halinde, müzakereleri terk edecekleri" tehdidinde bulunmuşlardır.¹⁵ Türkiye, Kıbrıs konusunun BM'in gündemine alınmasına sert tepki göstermiş, iktidar yanlısı Zafer Gazetesi'nde 30 Eylül 1954 tarihinde yayımlanan imzasız bir başyazıda; Yunanistan, Lozan Antlaşması'na uymamakla suçlanmış ve Ada'nın "başka bir devlete devrinin söz konusu olması durumunda bu devletin, Türkiye olması gerektiği..." görüşüne yer verilmiştir ki (16); bu görüş, 1956 yılına kadar Demokrat Parti iktidarının savunacağı "ilhak politikası"nın da temelini oluşturacaktı.¹⁶

Birleşmiş Milletler'in Yunan başvurusunu olumlu karşılamaşının bir sonucu olarak Kıbrıs konusu, bu kuruluşun 14 Aralık 1954 tarihindeki oturumunda ele alınmış, aynı gün Siyasi Komisyon'da söz alan Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Yunanistan'ın ENOSİS doğrultusunda bir politika iz-

12 *Ayın Tarihi*, Sayı: 250, s. 175-76.

13 *a.g.d.*, s. 180.

14 *a.g.d.*, s. 181.

15 *a.g.d.*, s. 182.

16 *Zafer*, (30 Eylül 1954).

lemesini eleştirdikten sonra, bu adanın Türkiye için taşıdığı önemi açıklamıştır.¹⁷ Siyasi Komisyon, Yeni Zelanda'nın önerisi üzerine, 11 çekimsere karşı, 49 olumlu oy ile, BM'de Kıbrıs konusundaki görüşmelere devam edilmesi yolunda bir karar almıştır.¹⁸ Böylelikle Yunanistan, oyunun ilk aşamasında istediği sonuca ulaşmıştır. Bu karar üzerine, Yunanistan'da binlerce öğrenci sokağa döküldü, gösteriler yapıldı ve olayların da çıktığı bu gösterilerde ABD, İngiliz bayrakları ve ABD Başkanı Eisenhower'ın fotoğrafları yakıldı. Kıbrıs'ta da, Rumlar 24 saat süreyle greve gittiler ve buradaki olaylarda da bir kişi öldürüldü, 13 kişi yaralandı ve tutuklananların sayısı 200'ü buldu.¹⁹ Bu olaylar olduğu sırada Yunanistan, Türkiye'ye bir nota vererek, Selim Sarper'in konuşmasını protesto etti.²⁰ Türkiye ise, BM'in kararını olumlu karşıladı. Hatta Başbakan Menderes bu kararı "Kıbrıs meselesinin kapanması" şeklinde yorumladı.²¹

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Yunanistan, Kıbrıs sorununun "Türkiye'nin katılımı olmaksızın çözülemeyeceğini" anlamış olmalıdır ki ; Yunan Büyükelçisi Jean Kalergis, 23 Aralık 1954 tarihinde yaptığı bir konuşmada sorunun; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında görüşülmesini ve bunun için bir konferans toplanmasını önerecekti.²² Bu arada adada silahlanmaya büyük bir hız veren Rumlar yığınak yapmaya başlamışlar²³ bu gelişme üzerine İngiltere Hükümeti de, çıkabilecek olaylara müdahale edebilmek için, adaya on uçak dolusu asker göndermişti.²⁴ Ada'daki durumun böylesine kritik bir hal alması üzerine, İngiltere Başbakanı Anthony Eden, 30 Haziran, 1955 tarihinde Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Türkiye ve Yunanistan'a; bu sorunun çözümü için üçlü bir konferans önerisinde bulundu.²⁵ Bu öneri, Türkiye tarafından da olumlu karşılandı. Ancak Türkiye'nin yarattığı bu ılımlı hava sürerken, basında, Rumlar'ın

17 *Ayın Tarihi*, Sayı:253, (Aralık 1954), s.110-123.

18 *Halkçı, Zafer*, (15-16 Aralık 1954).

19 *Halkçı*, (18-20 Aralık 1954).

20 *Halkçı*, (23 Aralık 1954).

21 Mehmet Gönülbol-Cem Sar ve arkadaşları, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, 3.Baskı, Ankara,1974, s.366.

22 *Halkçı*, (24 Aralık 1954).

23 *Halkçı*, (30 Ocak 1955).

24 *Halkçı*, (2 Mayıs 1955).

25 *Zafer*, (3 Temmuz 1955).

Kıbrıs'ta toplu kıyım yapmaya hazırlandıkları yolunda haberler çıktı. Bu haberler üzerine bir değerlendirmede bulunan Başbakan Menderes, 24 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı bir açıklamada; "Kıbrıs Türkleri'ni savunmasız bırakmayacaklarını ve Ada'nın statüsünde bir değişiklik yapılması halinde, "Kıbrıs'ın, Türkiye'ye geri verilmesini ..." isteyerek, adanın iki toplum arasında bölünmesine karşı olduğunu ifade etti.²⁶ Ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü de, Hükümetin Kıbrıs konusunda izlediği politikayı desteklediklerini belirtti.²⁷

29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında yapılan Birinci Londra Konferansı'nda Türkiye'nin görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, self determination ilkesine tümüyle karşı olmamakla birlikte, bunun "bir adaletsizlik, huzursuzluk, güvensizlik ve suriş unsuru haline gelmesinin önlenmesini ve toplumlararası eşitlik esasının sağlanmasını" istedi.²⁸ Bu konferansın devam ettiği sırada, İstanbul'da 6-7 Eylül Olayları olarak bilinen olaylar meydana gelmiş, bu olayların yarattığı olumsuzlukların bir sonucu olarak konferans, bir sonuç alınmadan dağılmıştır. Konferansta, İngiltere Dışişleri Bakanı Mac Millan'ın self-determination önerisine oldukça soğuk baktığı ortaya çıkmıştır.²⁹ Fatin Rüştü Zorlu ise, İngiltere'nin önerdiği "dahili muhtariyet" plânına sıcak bakmakla birlikte, bu çözümün dışında bir yola gidilecekse, adanın Türkiye'ye geri verilmesi gerektiği yolundaki görüşlerini bir defa daha tekrarlamıştır.³⁰ Başka bir deyişle, bu konferansta İngiltere'nin, Orta-Doğu ve Doğu Akdeniz'deki güvenliğini tehlikeye düşüreceği endişesiyle, Kıbrıs'tan çekilmek niyetinde olmadığı, ancak adaya self-goverment verilmesi yolundaki görüşü kabule yatkın olduğu anlaşılmıştır. Yunanistan'ın ise, adaya self-goverment verilmesi konusundaki ısrarından vazgeçmeyeceği anlaşılmıştır.³¹

6-7 Eylül Olayları'ndan sonra ortaya çıkan gerginlik, Türkiye'nin olaylarda zarar görenlere tazminat ödemeyi kabul etmesi ve 24 Ekim 1955 ta-

26 *Aynı Tarihi*, Sayı: 261, (Ağustos 1955), s.170-173.

27 *Ulus*, (26 Ağustos 1955).

28 *Aynı Tarihi*, Sayı:262, (Eylül 1955), s.164-171.

29 *a.g.d.*, s.171.

30 *a.g.d.*, s.174.

31 Ahmet Şükrü Eşmer, "Londra Konferansı", *Ulus* (31 Ağustos 1955); Gönülbol-Sar, *a.g.e.*, s.367.

rihinde İzmir'de Yunanistan'a tahsis edilen Başkonsolosluk binasına bayrak çekilmesi töreninde Ulaştırma Bakanı Muammer Çavuşoğlu'nun da bulunmasıyla, biraz olsun azaltılabildiği.³²

Türkiye'nin bu iyi niyetli girişimlerine karşın, Kıbrıs'taki terör olaylarında önemli bir artış gözlenmişti. Kıbrıs'ta terör olaylarını gerçekleştiren EOKA'nın bu olaylar sırasında İngilizlere de zarar vermesinden rahatsız olan Kıbrıs Valisi John Harding, bu olayların artmasından sorumlu tuttuğu Makarios ve üç EOKA'cuyu Seychelles Adaları'na sürgüne göndermiştir.³³ Bu sürgün, gerek Yunanistan'da ve gerekse Kıbrıs Rumları arasında büyük tepkilere yolaçmış, Atina'da yapılan gösteriler sırasında, 75 kişi yaralanmış, Girit'teki İngiliz Konsoloslugu kapatılmış, Kıbrıs'ta ise Rumlar genel greve gitmişlerdir. Bütün bunların yanı sıra basında, Ortodoks Rum Kilisesi'nin, Moskova'dan yardım istediği yolunda haberler çıkmıştır.³⁴ Bu gelişmeler üzerine, Ankara'ya ani bir ziyarette bulunan İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, taraflara "muhtariyet üzerinde anlaşmalarını" önermiştir.³⁵

Kıbrıs'ta ise, Makarios'un sürgüne gönderilmesinden sonra meydana gelen olaylarda yine artışlar görülmüş, ilk yirmi gün içinde çıkan olaylarda, 2'si Türk, 8'i İngiliz ve 12'si de EOKA'cı olmak üzere, toplam 22 kişi yaşamını yitirmiş ve 39 kişi de yaralanmıştır. Bu olaylardaki maddi zarar tutarı da 113.000 Sterlini bulmuştur.³⁶ Olaylarda suçlu görülen iki Rum'a ölüm cezası verilmesinden sonra, 9 Mayıs 1956 tarihinde Atina'da çıkan olaylarda ise, 7 kişi ölmüş, 200 kişi de yaralanmıştır.³⁷ Bu olaylar devam ederken, 26 Haziran 1956 tarihinde EOKA militanlarının, kendilerini izleyen İngiliz askerlerinin bulunduğu ormanı ateşe vermeleri sonucunda ise, 19 İngiliz askeri ölmüş, 18'i de yaralanmıştır.³⁸

32 *Ayn Tarihi*, sayı:263, (Ekim 1955), s.101.

33 *Ulus-Zafer*, (10 Mart 1956)

34 *Ulus-Zafer*, (11 Mart 1956).

35 *Ulus*, (12-13 Mart 1956).

36 *Ulus*, (20-24 Mart 1956); *Zafer*, (30 Mart 1956).

37 *Ulus-Zafer*, (10-11 Mayıs 1956).

38 *Ulus*, (29 Haziran 1956).

Bu gelişmeler sırasında, 3 Temmuz 1956 tarihinde, bir ABD televizyonunda konuşan Başbakan Menderes, "İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hükümranlığından vaz geçmesinin, uluslararası bir felakete yol açacağını..."³⁹ öne sürmüştür. Menderes, 5 Temmuz'da D.P. Grup toplantısında yaptığı konuşmada ise, İngiltere'nin, Hükümeti'ne sunduğu öneri konusunda da şu bilgileri vermiştir;

"İngilizler derler ki, evvela tethiş hareketlerine son verilecektir. Tethiş hareketlerine son verildikten sonra, 10 senelik bir müddet kabul edilecektir. On senenin hitamında Adanın idaresinde mukayyet bir self-determination prensibinin tatbika konulması hususu, NATO'nun üçte iki ekseriyetiyle karara bağlanabilecektir. İngilizlerin tekliflerinin esası budur... On senenin sonunda, NATO'nun üçte iki azasının vereceği kararlar, İngiliz hâkimiyetinin bâki kalması Türk-Yunan-İngiltere arasında bir pakt aktedilmesi şartıyla, bir sureti halle bağlamak..."

Menderes konuşmasında, kendilerine yapılan bu önerinin bütünüyle reddedildiğini belirttikten sonra, self-determination plânını tanımadıklarını, eğer böyle bir öneriden söz edilecek olursa, Türkiye'nin de Lozan Antlaşması'nın çözümlendiği bütün sorunların yeniden ele alınmasını isteyeceğini söylemiştir. Menderes aynı konuşmasında; Orta-Doğu'daki olumsuz gelişmelere de değinerek, bu bölgede Sovyet Rusya'nın yarattığı tehlikeye dikkat çekmiş ve Kıbrıs sorununu çözmek için, gerekirse, "Ada'ya askeri bir müdahalede bulunabileceklerini" açıklamıştır.⁴⁰ D.P. Grup toplantısında söz alan konuşmacılar da, "İngiltere'nin Orta-Doğu petrolleri nedeniyle ada ile yakından ilgilendiğini" vurguladıktan sonra, "Kıbrıs'ı Yunanistan'a kaptırmamak için, burada yaşayan Türkler'in bir an önce örgütlenmesi zorunluluğu" üzerinde durmuşlardır.⁴¹

İngiltere bir süre sonra, kendi çıkarlarını da zedeleyeceği endişesiyle, self-determination yolundaki çözüm önerisine karşı ilgi duymaktan vaz

39 Zafer, (12 Temmuz 1956).

40 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt: 173, (5 Temmuz 1956), s.49.

41. D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt: 175, (12 Temmuz 1956), s.9-12.

geçmiş, bununla birlikte self-government yolunu açacak olan bir anayasanın hazırlanması için gerekli çalışmalara başlamıştır.⁴² Bu durum Türk Hükümeti tarafından da olumlu karşılanmıştır.⁴³ Kıbrıs ile ilgili gelişmeler Menderes Hükümeti ve Türk kamuoyunun en önemli dış sorunu olarak gündemde kalmaya devam etmiştir. Buna uygun olarak D.P. Grubu da Kıbrıs konusunda sık sık toplantılar yaparak Yunanistan'ın iddialarını ele almıştır. D.P. Grubu, 5 Temmuz 1956 tarihindeki toplantısında bir bildiri metni hazırlamış ve bu bildiride; Kıbrıs'ta yaşayan 500.000 kişilik nüfustan en az 120.000'inin Türk olduğu ve bunların ada topraklarının 6/4' üne sahip oldukları, geriye kalan nüfusun büyük çoğunluğunun ise, Yunan asıllı olmayıp Levantin olduğu, Yunan isteklerinin Lozan Antlaşması ile bağdaşmadığı şeklindeki görüşlere yer verildikten sonra Yunanistan'ın bu isteklerinde ısrar etmesi durumunda bütün Trakya ve Oniki Adalar sorunlarının gündeme getirileceği⁴⁴ hatırlatılmıştır.

Kıbrıs sorununda çözümsüzlük devam edip giderken, Mısır'da iş başına gelen darbeci yönetimin Süveyş Kanalı'nı devletleştirmesi, Kıbrıs adasının İngiltere açısından önemini daha da arttırmıştı. İngiltere gerek bu olumsuzluk ve gerekse Rum terörünün giderek atmasından duyduğu endişenin sonucu olarak, Kıbrıs'a bir alaydan oluşan bir paraşütçü birliği göndermiştir.⁴⁵ Bundan sonra bile Rum terörü devam etmiş, 28 Ekim 1956 tarihinde iki İngiliz askeri öldürülmüştür.⁴⁶ Sadece 1956 yılı Kasım ayında meydana gelen olay sayısı 416'yı bulmuş, bu olaylarda tutuklananların toplamı da 693'e ulaşmıştır.⁴⁷

İngiltere 1956 yılında, Türkiye'nin itirazlarına ve Makarios'un reddetmesine karşın, Kıbrıs'a "mahalli muhtariyet verilmesi" için çabalarını sürdürmüş, bu amacı gerçekleştirmek için de Lord Radcliffe'e bir anayasa tasarısı hazırlatmıştır. Bu tasarıda self-determination konusuna yer ve-

42 a.g.z., s.34-37.

43 a.g.z., s.37.

44 a.g.z., s.54-56.

45 Ulus, (12 Ağustos 1956).

46 Ulus, (29 Ekim 1956).

47 Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara, t.y., s.13.

rilmemekle beraber, self-goverment üzerinde sıkça durulmakta idi.⁴⁸ 19 Aralık 1956 tarihinde kabul edilen bu anayasaya göre, kurulması öngörülen ve 36 üyeden oluşacak olan Kıbrıs Meclisi'nde; Türkler 6, Rumlar 24 üye ile temsil olunacak, geriye kalan 6 üye de adanın Valisi tarafından seçilecekti. Kurulması planlanan Kabine'de ise, Türkler'e yalnızca bir Bakanlık verilecekti.⁴⁹ Aynı tarihte İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında;

"İngiliz Hükümeti'nin, Kıbrıs gibi gayet karışık bir ahali için self-determination hakkının tatbiki için muhtelif hal çareleri arasında Ada'nın taksimi hususunun da ithal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir."⁵⁰ diyecekti.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız gelişmeler, Türkiye'nin "taksim" tezine yönelmesinde etkili olmuş, Başbakan A. Menderes, 28 Ocak 1957 tarihinde, bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada; "taksim"e taraftar olduklarının açık işaretlerini vermiştir.⁵¹ Daha sonraki günlerde ise, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Türkiye'nin bu teze yönelmesinin nedenlerini açıklarken;

"İngiltere'nin Ada'da belirli bir zaman yönetimini sürdürmek ve yedi sekiz yıl sonra da selfdetermination'a gitmek ve bu arada da Türkiye ve öteki ilgili devletlere Ada'da üsler vermek düşüncesinde olduğunu bu nedenle de kendilerinin bir taviz olmak üzere, ilhaktan vaz geçerek, taksim'e razı oldukları..."⁵²

şeklinde bir savunma yapmıştır. Taksim tezi, iktidar yanlısı Zafer Gazetesi tarafından da desteklenmeye başlanmıştır. Bu yıllarda artık D.P.'nin Kıbrıs konusunda danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Nihat Erim de, New York Times'de yazdığı açık bir mektupta, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklamış ve Başbakan Menderes'in, Kıbrıs sorununun," NATO, Bağdat Paktı ve bütünü ile Batı güvenlik sistemini sarsmağa başlaması karşısında, Ada'nın taksimini kabul ettiğini..."⁵³ öne sürmüştür.

48 Gönübol-Sar, a.g.e., s.377.

49 Ulus-Zafer, (20 Aralık 1956).

50 Ayın Tarihi, Sayı: 277, (Aralık 1956), s.325.

51 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: X, Cilt:15,(28 Ocak 957), s.351-353.

52 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt: 222, (22 Mayıs 1958), s.84-95.

53 Zafer, (13 Şubat 1957).

Türkiye'nin," taksim" tezine yönelmesinde etkili olan nedenleri kısaca şöyle sıralayabiliriz;

1. Türkiye, artık Kıbrıs'ın bütünüyle kendisine verilmeyeceğini anlamış ve daha gerçekçi bir politika izlemek zorunluluğunu görmüştü.

2. İlhak tezinden vaz geçerek, başka bir deyişle bu tezden ödün vererek, dünya kamuoyu önünde "uzlaşmaz bir tutum içinde olmadığını" göstermek istemiştir.

3. Yunanistan bu sorunu bahane ederek, sürekli şekilde "NATO'dan ayrılacağı" tehdidinde bulunuyordu. Türkiye, bu yardımlaşma örgütünde huzursuzluk yaratılmasından yana olmadığını göstermek istemiştir.

4. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki Rum lobilerinin, bu ülke hükümetlerine yaptıkları baskılar ve bu hükümetlerin söz konusu baskılara boyun eğerek,

Yunanistan yanlısı bir tutum içine girmelerinin de bu politikalarda etkili olmuştur.

5. İngiltere, Kıbrıs'ta bir federe yönetim kurulmasında kendi çıkarları bakımından yarar görmüş ve bu konuda ısrarlı olduğunu ortaya koymuş bulunuyordu.

6. Kıbrıs Rum lideri Makarios, Kıbrıs sorununu uluslararası platforma taşımayı başarmış ve bu konuyu adeta bir "Haçlı Seferi"ne dönüştürmüştü.

7. Kıbrıs'taki terör olaylarında, İngiltere'nin de can kaybına uğraması İngiliz kamuoyunda da önemli tepkilere yol açmış ve halk bu sorunun bir an önce çözüme bağlanmasını istemeye başlamıştı. Başka bir deyişle bu konuda bir kamuoyu baskısı oluşmuştu.

8. İngiltere'nin, Mısır yönetimi tarafından Süveyş'ten atılması, bu ülke için Kıbrıs Adası'nın önemini daha da arttırmış bulunuyordu.

54 Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s.1022-1024.

9. Türkiye'nin iç siyasi ve ekonomik sorunları bu dönemde bir hayli artmış, bu durum da Demokrat Parti iktidarını oldukça yıpratmış görünüyordu. Bu durum Demokratlar'da iktidarı kaybedebilecekleri yolunda önemli bir endişe yaratmıştı. Öte yandan Demokrat Parti yönetimi, Türkiye'nin bu sorunlarının "Batı'nın desteği olmaksızın çözümlenemeyeceği" kaygısına kapılmıştı.

10. İngiltere'de de muhalefetteki İşçi Partisi, iktidarı Kıbrıs konusunda tutarsızlıkla suçlamakta ve kendilerinin iktidara gelmesi durumunda, Ada'yı rumlara vereceği yolunda propağandalar yapmakta idi. Bu durum Türkiye'de bile rahatsızlık yaratmıştı.

Türkiye'nin, taksim tezini benimseyerek, önemli bir ödün vermesine karşın, Rumlar'ın yarattığı terör olayları durmamış, tam tersine artmıştır. Örneğin; 22 Ocak 1957 tarihinde, Kıbrıs'ta incelemeler yapan ve aralarında Nihat Erim'in de bulunduğu Türk delegasyonunun aracına Rum teröristlerce bombalı suikasta bulunmuş, ancak bu terör eylemi amacına ulaşmamıştı.⁵⁵ Bu olayın olduğu gün, bir Türk Polisi, 28 Ocak'ta ise 8 Türk, Rumlar tarafından katledilmişlerdi. Türkiye'de büyük bir gerginliğe yol açan bu olaylar üzerine, 6-7 Eylül Olayları'nın yeniden yaşanmaması için, İngiltere ve Yunanistan Konsoloslukları polis tarafından güvenlik kordonuna alınmış, radyodan da normal yayınlara ara verilerek "yas" ilan edilmiştir.

Bu gergin günler yaşanırken, Kıbrıs sorunu Yunanistan tarafından yeniden Birleşmiş Milletler'e götürülmüştür. BM'deki Türkiye temsilcisi Selim Sarper hükümetinin Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklamış, Yunanistan'ın Ada'daki terör eylemlerini desteklemekten vazgeçmesini ve Yunan hükümetinin ilhak isteğinin reddedilmesini istemiştir. Yunanistan temsilcisi ise, hükümetinin self-determination tezini savunarak, bu görüşlerinin kabul edilmemesi durumunda, Yunanistan'ın NATO'dan ayrılacağı tehdidini bir defa daha tekrarlamıştır.⁵⁷ BM, 26 Şubat 1957 ta-

⁵⁵ Erim, a.g.e., s.55; Zafer, (23 Ocak 1957).

⁵⁶ Ulus, (30 Ocak 1957).

⁵⁷ Zafer, (22 Şubat 1957).

rihinde, 1 çekimsere karşın, 55 olumlu oy ile, taraflar arasında görüşmelere devam edilmesi yolunda karar vermiştir.⁵⁸ Bu gelişmeler yaşanırken İngiltere, daha önce Seychelles Adaları'na sürgüne gönderilen Makarios'un, "Ada'ya dönmemesi koşuluyla" serbest bırakılmasına karar vermiştir.⁵⁹ İngiltere'nin bu kararı, Türkiye'de tepkilere neden olmuş, Yunanistan bu duruma tepki göstererek, Büyükelçisi Jean Kalergis'i Atina'ya çağırmıştır. İngiltere ise, Türkiye'ye satışına karar verdiği 4 kruvazörün satışını durdurduğunu açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine Türk Hükümeti de, Londra Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırmıştır.⁶⁰ NATO üyeleri arasında ortaya çıkan bu gerginlik, NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'ı harekete geçirmiş ve Ismay 20 Mart 1957 tarihinde, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerine birer mektup göndererek, arabuluculuk önerisinde bulunmuştur. Bu girişim, Türkiye ve İngiltere tarafından sıcak karşılanırken, Yunanistan'ın olumsuz bir tutum alması yüzünden başarısızlığa uğramış, girişimden bir sonuç alınamamıştır.⁶¹

Kıbrıs sorununa "taksim" yoluyla bir çözüm bulunması konusunda gerek Türkiye, gerekse Kıbrıs Türkür Partisi lideri Dr. Fazıl Küçük birlikte hareket etmişlerdir.⁶² Kıbrıs sorununun çıkmaza girmesi ve Rum saldırılarının artması üzerine, 3 Mayıs 1957 tarihinde Bursa'da büyük bir miting yapılmış ve bu mitinge, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile Başbakan Adnan Menderes de katılmıştır. Menderes bu mitingde yaptığı konuşmada; "Bizim yapabileceğimiz fedakârlığın son haddi, son merhalesi, Kıbrıs'ın taksiminden ibarettir..." diyerek, Ada'da uygulanacak başka bir çözüm şekline karşı çıkacaklarını vurgulamıştır.⁶³ Menderes'in "taksim" konusunda bu denli ısrarlı davranmasının nedeni;

"İngiltere'nin, Türkiye'nin karşısında bir yola girerek, Yunanistan'ı tatmin edeceğim diye, Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyeceğinden emin olması"

58 Zafer, (27 Şubat 1957).

59 Ulus, (30 Mart 1957).

60 Ulus, (11-12 Nisan 1957).

61 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt:188, (18 Haziran 1957), s.10.

62 Albayrak, a.g.f., s.1021.

63 Zafer, (4 Mayıs 1957).

idi.⁶⁴ Menderes'in, İngiltere'nin öne sürdüğü self-government tezine sıcak bakmasının nedeni ise; bu yolun en azından ENOSİS'e giden yolu kapatmış olması idi. Menderes'e göre, kısa bir dönem için; self-government, ondan sonra da her iki toplumun kendi aralarında yapacakları bir plebisit uygulamasıydı. Bu plebisitin sonucuna göre; "Türkler'in çoğunluğu Türkiye'ye gelmeyi tercih ederlerse," bunlar, doğal olarak Türk yönetiminde kalacaklardı. Aynı şekilde "Rumlar'ın çoğunluğu da Yunanistan'ı tercih ederlerse, Yunan yönetiminde kalabileceklerdi ki; bu çözüm yolu Menderes'e göre; Ada'nın taksiminden başka bir şey değildi".⁶⁵ Ancak Yunanistan'ın, self-determination yönteminde ısrar etmesi ve bu yoldaki uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi Kıbrıs Türk toplumunda huzursuzluğun ve güvensizliğin artmasına neden olmuştur. Kıbrıs Türktür Partisi, 12 Ağustos 1957 tarihinde, 232 delegenin katılımı ile, Lefkoşe'de bir genel kurul toplayarak konuyu ele almış, bu kurulda, Kıbrıs sorununun tek çözüm yolunun "taksim olduğunu" oybirliğiyle kabul edilmiş ve bu sunucu da; Türkiye Başbakanı, ABD Başkanı, İngiltere Başbakanı ve Sömürgeler Bakanı ile BM ve NATO Genel Sekreteri'ne bildirmiştir.⁶⁶

Türkiye'de ise, 1957 genel seçimleri öncesinde muhalefet, iktidarı, "Kıbrıs konusunda daha aktif bir politika izlememekle" suçlamıştır. Menderes bu suçlamalara seçim gezileri sırasında, 14 Ekim'de Rize'de yaptığı bir konuşmada verdiği yanıtta;

"Türkiye'nin güvenliği için, Kıbrıs Adası'nın sahillerimize bakan kısımlarını bayrağımız altına almak kararında bir değişiklik olmadığını..."⁶⁷ söylemiştir. Bu açıklamadan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi, D.P. iktidarı "taksim" konusunda kararlı görünmekte idi.

Demokrat Parti, 1957 seçimlerinden % 47.70 oy alarak ve 424 milletvekilliği kazanarak çıktı. Demokratlar son olarak katıldıkları bu seçimlerde, az da olsa oy kaybına uğradılar. Seçimler sonucunda, yeniden

64 D.P.M.G.G.M.Z., Cilt: 188, s.63.

65 a.g.z., s.72-75.

66 *Ayın Tarihi*, Sayı:285, (Ağustos 1957), s.241.

67 Hidayet Yavuz (Hazırlayan), *Konuşmalarıyla Menderes*, Cilt: I, İstanbul, 1958, s.35.

hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes, beşinci kabinesini kurduktan sonra, 4 Aralık 1957 tarihinde hükümet programını TBMM'ne sundu. Menderes bu programı sunarken yaptığı konuşmada Kıbrıs ile ilgili olarak şu görüşlere yer verecekti;

“Kıbrıs'ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Ada'daki Türk cemaatinin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyit ederiz.”⁶⁸

Başbakan'ın bu konuşmasından da anlaşılacağı gibi, Demokrat Parti, bir ödün olarak gördüğü ve katlandığı “taksim” tezinde karar kılmışken, Yunanistan, 9 Aralık 1957 tarihinde, Kıbrıs sorununu yeniden BM'in gündemine alınmasını sağladı. Yunistan'ı; Suriye, Mısır, Yugoslavya, Sovyet Rusya ve Doğu Bloku devletleri desteklediler. Ancak Yunan tezi olan self-determination, BM Siyasi Komisyonu'nda; 33 lehte, 20 aleyhte ve 25 çekimsiz oy alabildi. Son kararı veren BM Genel Kurulu'nda ise; Yunan tezi; 31 olumlu, 23 olumsuz, 24 çekimsiz oy verildiğinden ve çoğunluk sağlanamadığından, Yunan tezi - self-determination- reddedilmiş oldu.⁶⁹

Kıbrıs sorunundan dolayı, NATO'da Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen soğukluğu gidermek için harekete geçen NATO Genel Sekreteri Paul Spak, 1957 sonunda, Paris'te yapılan NATO toplantısında, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Kostantin Karamanlis'i bir araya getirerek, üçlü bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda; İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da hazır bulundu ancak bu görüşmeden de olumlu bir sonuç alınamadı. Başbakan Menderes, bu toplantılar sırasında ABD Başkanı Eisenhower ile de bir görüşme yaptı.⁷⁰ Kanımızca bu görüşme; Türkiye'nin “taksim” tezinden de ödün vermesinde etkili olmuştur.

Başbakan Menderes, bu toplantı dönüşünde, 26 Aralık 1957 tarihinde, yapılan D.P. Meclis Grubu toplantısında yaptığı konuşmada; Yunanistan'ın

68 İsmail Arar, *Hükümet Programları (1920-1965)*, İstanbul, 1968, s.304.

69 *Cumhuriyet-Zafer*, (19 Aralık 1957).

70 *Cumhuriyet*, (19 Aralık 1957).

Ada'ya yasa dışı olarak asker, silah göndermesine ve Kıbrıs konusunu ikide birde uluslararası kuruluşlara götürmesine izin vermeyeceklerini açıklayarak; "Yunanistan bize fenalık yaparsa, biz daha fazlasını yapabilecek vaziyetteyiz..." diyerek, Türkiye'nin "taksim" tezinde ısrarlı olduğunu bir defa daha vurgulamıştır.⁷¹

İngiltere'de ise, Kıbrıs konusunda iktidar ile muhalefet aynı görüşleri paylaşmıyorlardı. Muhalefetteki İşçi Partisi'nin, "taksim" tezine karşı çıkmasına rağmen, Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, 19 Aralık 1957 tarihinde Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada; İngiltere Hükümeti'nin, Radcliffe Raporu'ndaki anayasa tasarısını aynen kabul ettiğini belirttikten sonra, self-determination hakkının tatbiki için, çeşitli çözüm yolları arasına Ada'nın taksimi konusunun da konulması gerektiğini söyleyecekti.⁷² Buna karşın İngiltere'nin, temel görüşünün "taksim" olduğunu söylemek oldukça zordur. Çünkü İngiltere, Kıbrıs'ta öncelikle "muhtariyet (özerklik)" düşüncesine bağlanmış ve belli bir süre sonra, kesin çözüm yoluna gidildiği takdirde, "taksim" in de çözüm yollarından biri olabileceğini öngörmüştü.⁷³

Kıbrıs sorunu, 1958 yılında da Türkiye'nin en önemli dış sorunu olmaya devam etmiştir. Bu yılın başında, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un, Türk hükümeti ile görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'yı ziyaret etme isteği, Türk Dışişleri tarafından "umumî efkârın galeyan halinde bulunduğu" gerekçesiyle, reddedilmiştir.⁷⁴ D.P. Meclis Grubu'nun, 22 Mayıs 1958 tarihli toplantısında, Kıbrıs konusuna ağırlık verilmiş, bu konuda Gruba bilgi veren Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere Dışişleri Bakanı ile Kopenhag'da yaptığı görüşmede; kendisine Türkiye'nin "taksim" politikası konusundaki görüşlerinde bir değişiklik olmadığını anlattığından söz ederek, Türkiye ile İngiltere arasındaki ikili ilişkilerde, Kıbrıs konusunun bir "mihenk taşı" olduğunu, İngiliz Bakan'a söylediğini ifade etmiştir.⁷⁵ D.P. Grubu'nda söz alan bazı milletvekilleri de, "Ada'nın

71 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 210, (26 Aralık 1957), s.74-75.

72 *Aynı Tarihi*, Sayı: 277, (Aralık 1957), s.325.

73 Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1975, s.817.

74 *Ulus-Zafer*, (16 Ocak 1958).

75 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 222, (22 Mayıs 1958), s.92-95.

ilhak ve işgal edilmesini..." savunmuşlardır.⁷⁶ Başbakan Menderes ise, aynı toplantıda yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

"... İngiltere'ye karşı bizim kozumuz, kanaatimce Bağdat Paktı olmalıdır. Aslında bu Pakt, görünüşte gayet mühim bir Pakt'tır. Yani Rusya'ya karşı, İslav kuvvetlerine karşı bizim, NATO'nun bir çemberinin bir halkasından ibarettir. Fakat öyle bir halkadır ki, bu halka maalesef bütün kuvvetiyle Türk Milleti'nin boynuna takılmış bulunmaktadır..."⁷⁷

Türk kamuoyu, 1958 yılında da Demokrat Parti Hükümeti'nin "taksim" politikasına destek vermiştir. Bu amaçla da; 8 Haziran 1958 tarihinde, İstanbul'da Bayezit Meydanı'nda 200.000; Ankara'da ise; Anıtkabir çevresinde 150.000 kişinin katıldığı iki büyük miting düzenlenmiştir.⁷⁸ Bu mitinglerin yapıldığı günlerde, Kıbrıs'ta da Rum terör eylemlerinin yeniden turmanışa geçtiği anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Menderes, 12 Haziran'da ABD Büyükelçisi ile bir görüşme yapmış ve Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu da, düzenlediği basın toplantısında; "Ada Türkleri'nin, Rum boyunduruğu altında yaşamak istemediklerini" savunarak Türkiye'nin Ada'ya "silahlı bir müdahalede bulunup bulunmayacağı" yolundaki soruları yanıtsız bırakmıştır. Zorlu bu açıklamasında; "taksim fikrini ilk defa teklif edenin Yunan Dışişleri Bakanı Averof olduğunu..." öne sürerek, İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un da, 1956 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında, bu öneriyi onayladığını söylemiştir.⁷⁹

Bu gelişmelerden sonra İngiltere, 13 Haziran 1958 tarihinde, Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un mimarlığını yaptığı, Türk ve Rum toplumlarının eşit haklara sahip olmaları temel ilkesine dayanan bir self-determination plânı sunmuştur.⁸⁰ Söz konusu bu plân, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından, basına yansıtılmadan reddedilmiştir.⁸¹ Bu siyasi gelişmeler sürüp giderken, Kıbrıs'ta, 5 Rum'un öldürülmesinden sorumlu tu-

76 a.g.z., s.105.

77 a.g.z., s.137-138.

78 *Ulus-Zafer*, (9-13 Haziran 1958).

79 *Ulus*, (13 Haziran 1958).

80 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 230, (27 Haziran 1958), s.

81 *Ulus*, (14 Haziran 1958).

tulan 17 Türk tutuklanmıştır.⁸² Bu gelişme üzerine; Adana, Hatay, İzmir ve Kayseri'de mitingler yapılmıştır. İzmir'de düzenlenen mitinge 300.000 kişi katılmış, bu mitinglerde "Ya Taksim, Ya Ölüm" şeklinde pankartlar taşınmış ve sloganlar atılmıştır.⁸³ İzmir Mitingi'nin yarattığı gerginlik nedeniyle,

NATO'da görev yapan Yunanlı askeri ve sivil personel ülkelerine kaçmışlardır. Buna ek olarak Yunanistan, Balkan Paktı'nda görevli memurlarını da geri çekmiştir.⁸⁴ Bu gerginlik üzerine, 16 Haziran 1958 tarihinde toplanan T.B.M.M., Kıbrıs ile ilgili olarak bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiriye; "Türkiye'nin Kıbrıs konusunda" en son kabul ettiği çözüm şeklinin taksim olduğu" yolundaki görüşü bir defa daha dile getirilmiştir.⁸⁵ Aynı gün, T.B.M.M. bu konuda gizli bir oturum yapmış ve bu oturumdaki görüşmelerde de, Hükümet'in görüşü, başta ana muhalefet partisi C.H.P. lideri İsmet İnönü olmak üzere, muhalefete mensup bütün milletvekilleri tarafından da oybirliğiyle, kabul edilmiştir.⁸⁶

Bu gelişmeler olurken D.P. Meclis Grubu da, 24 Haziran 1958 tarihinde, Kıbrıs sorununu yeniden görüşmeye açmıştır. Bu konuda Grub'a bilgi veren Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu, sorunun NATO Konseyi'nin bir oturumunda da ele alındığını belirterek, İngiltere'nin tasarladığı ve "özerk yönetimi" öngören Lennox Boyd Plânı'nın da bu devlet tarafından onaylandığına dikkat çekmiş ve bu Plân'ın, kendi Hükümetleri'nce de olumlu karşılandığını açıklamıştır.⁸⁷ Aynı toplantıda bazı D.P. milletvekillerinin, "Kıbrıs mitinglerine devam edilmesi" yolundaki önerileri ise, Başbakan Menderes tarafından olumlu karşılanmamış, bu yoldaki öneriler; "Türkiye'nin, içinde bulunduğu ekonomik meselelerle mefluç olduğu..." gerekçesiyle Menderes tarafından kabul edilmemiştir. Menderes, Kıbrıs konusundaki mitinglere," Hükümet aleyhine bir gösteriye dönüşmesinden

82 *Ulus*, (14 Haziran 1958).

83 *Ulus*, (16 Haziran 1958).

84 *Ulus-Zafer*, (29 Haziran 1958).

85 T.B.M.M.Z.C., Dönem: XI, Cilt: 230, (24 Haziran 1958), s.32-62.

86 *Ulus*, (16 Haziran 1958).

87 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 230, s.38-39.

endişe ettiği için", karşı çıkıyordu.⁸⁸ Bununla beraber, Kıbrıs konusunda kamuoyunun çok hassas olduğunun bilincinde olan D.P. Hükümeti, bu sorun konusunda halkı aydınlatabilmek amacıyla, 4 Temmuz 1958 tarihinden itibaren, Radyo'ya, "Kıbrıs Saati" adı ile özel bir program konulmasına karar verecekti.⁸⁹

1958 'de de kesintisiz olarak devam eden Rum saldırılarında, Temmuz ayının ilk yarısına kadar, 15 Türk yaşamını yitirirken, 36 Türk de yaralanmıştı. Bu olaylar üzerine Türkiye'nin, İngiltere'ye bir nota vererek; "İngiltere'nin askeri tedbirleri yetersiz kalacaksa, Ada'ya Türkiye'nin asker çıkarabileceğini..." bildirmesi üzerine, İngiltere, o günlerde meydana gelen Irak İhtilâli'nin yarattığı ortamı da dikkate alarak, Kıbrıs'a 19. İngiliz Topçu Alayı'na ait birliklerini gönderdi ve Ada'da sokağa çıkma yasağı ilan etti.⁹⁰ Irak İhtilâli sonucunda, iktidara gelen General Kâsım Hükümeti'nin Bağdat Paketi'ne fiilen son vermesi, bununla da kalmayarak, İngiliz karşıtı bir politika izlemeye başlaması, kanımızca İngiltere'nin, Kıbrıs konusunda Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir politika izlemesinde etkili olmuştur. Çünkü, Irak'taki yeni hükümet, kısa bir süre önce de İngilizler'i Süveyş Kanalı'ndan çıkarmayı başaran Mısır yönetimi ile işbirliği içinde bulunuyordu. Bu gelişmeler İngiltere'yi, Orta-Doğu'da çok zor durumda bırakmıştı. Böylelikle İngiltere bakımından Türkiye'nin önemi daha da fazla artmış görünüyordu. Bu olağan dışı gelişmelerin bir sonucu olarak, İngiltere Başbakanı Mac Millan ve İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Hugh Foot, 10 Ağustos 1958'de Ankara'yı ziyaret etme gereği duymuşlardır. Ankara görüşmelerinden sonra yayımlanan resmi bildiriye, iki başbakanın aralarında görüş alışverişinde buldukları açıklanmıştır.⁹¹ Bu görüşmenin hemen ardından da, İngiltere Başbakanı Mac Millan tarafından hazırlanan ve aynı adla bilinen Mac Millan Plânı, 18 Haziran 1958 tarihinde İngiliz Parlamentosu'ndan onay almıştır. Bu plân, Kıbrıs'ta bir ortaklık rejimi öngörmekte idi. Plân'a göre; Kıbrıs'ta, yedi yıllık bir süre için ortak bir yö-

88 a.g.z., s.77-78.

89 Ulus, (4 Temmuz 1958).

90 Ulus, (12-20 Temmuz 1958).

91 Ulus, (11 Ağustos 1958).

netim kurulacak ve bu süre sonunda, Türkiye ve Yunanistan da istediği takdirde, Ada'nın egemenliğini paylaşabileceklerdi. Kıbrıs yönetiminin Dışişleri, Savunma ve iç güvenliği İngiltere tarafından atanan bir valiye bırakılacaktı. Her iki toplum da, Türk ve Yunan vatandaşlığı haklarını elde edecekler, bunun yanı sıra, İngiliz vatandaşlığını da devam ettirebileceklerdi. Her iki toplum, kendi işlerini "Cemaat Meclisleri"nde çözümleneceklerdi. İngiliz Vali'nin yetkileri dışında kalan ortak işler ise, Türkiye ve Yunanistan temsilcileri ile, "Türk Cemaat Meclisi"nden seçilecek 2, "Rum Cemaat Meclisi"nden seçilecek olan 4 üyeden oluşturulacak bir "Konsey" tarafından görülecekti.⁹²

Başbakan A.Menderes, 25 Ağustos 1958'de kabul ettiği İngiltere Büyükelçisi Sir James Bowker'e, Mac Millan Plânı'na sıcak baktıklarını söyleyecek ve Türkiye'nin bu tutumu İngiltere'yi umutlandıracaktı.⁹³ Ancak Türk Hükümeti'nin bu uzlaşmacı tutumu, Yunanistan tarafından da gösterilmediği için, NATO Genel Sekreteri Paul Henry Spak'ın bu yeni girişimi de olumlu sonuç vermeyecekti.⁹⁴ Kıbrıs sorunu, 1958 Eylül'ünde bir defa daha BM gündemine getirilecek, ancak BM bu defa da soruna barışçı, demokratik ve adil bir çözüm şekli bulunması için çaba gösterilmesine karar verecekti.⁹⁵

1959 yılı başından itibaren Kıbrıs sorununun çözülmesi konusunda büyük bir çaba içine girildiği anlaşılmaktadır. 20 Ocak 1959 tarihindeki gelişmeler, Türk Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof; 5 Şubat'ta da Türkiye Başbakanı A.Menderes ile Yunanistan Başbakanı K. Karamanlis'in İsviçre'nin Zürih kentinde bir araya getirecekti. Altı gün süren Zürih toplantıları sonucunda; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında üçlü görüşmelere devam edilmesi kararı alınmış, bu kararın ardından da Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları, Londra'ya hareket etmişlerdir.⁹⁶ Bu gelişme, Kıbrıs sorununda önemli bir aşamaya gelindiğinin ilk işareti olmuştur.

92 Gönübol-Sar, a.g.e., s.387-388.

93 Ulus, (26 Ağustos 1958).

94 Gönübol-Sar, a.g.e., s.391.

95 a.g.e., s.393-394.

96 Zafer, (21 Ocak 1959); Zafer, (12 Şubat 1959); Vatan Cephesi, (6 Şubat 1959). Vatan Cephesi, (16 Şubat 1959).

Zürich toplantısı dönüşünde, 12 Şubat 1959 tarihinde, D.P. Grubu'na bilgi veren Başbakan A.Menderes, Kıbrıs'ta Türk çıkarlarının ve Türkiye'nin güvenliği sorununun çözümlendiğine değinerek, bu arada Türk-Yunan ilişkilerinin de artık düzeleceğine inandığını belirtmiş ve "Kıbrıs meselesi tarihe intikal etmiş addolunabilir" şeklinde konuşarak, alınan sonuçtan duyduğu mutluluğu dile getirmişti. Menderes bu konuşmasında ;

"Kıbrıs'ı alamadık, fakat Kıbrıs'ı vermedik. Hiç kimsenin menfaatine teaddi etmedik. Fakat memleketimizin menfaatleri bakımından zerre kadar fadakârlıkta bulunmadık. Şimdiye kadar ilan ettiğimiz taksim prensibinden netice almış sayılmaz isek de, mahiyet ve mâna itibarile aynı prensibi tahakkuk ettirmiş olduğumuzu metinlerin okunması neticesinde takdir edeceğinizden ve büyük itimat ile ve huzuru kalp ile tasvip ve tasdik edeceğinizden emin olarak huzurunuzda bulunmaktayım."⁹⁷

demıştır. Kuşkusuz ki, A.Menderes'in söyledikleri, Türkiye Hükümeti'nin en son olarak izlemekte olduğu "taksim" politikasından bir ödün vermediği şeklinde yorumlanamaz. Tam tersine, Demokrat Parti Hükümeti, bu politikasından önemli bir geri adım atmış oluyordu.

Başbakan A.Menderes'in başında bulunduğu Türk Kurulu, temelleri daha önceden atılan antlaşmaları imzalamak üzere, 17 Şubat 1959 tarihinde, Londra'ya hareket etti. Ancak bu kurulu taşıyan uçak, yoğun sis yüzünden havaalanına iniş yapamadı ve havaalanı yakınlarına düştü. Başbakan'ın hafif yaralarla kurtulduğu bu kazada, aralarında Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ve Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinioğlu'nun da bulunduğu 16 kişi yaşamını yitirirken, 6 kişi de yaralandı. Bu kaza sonrasında Başbakan A.Menderes, Kıbrıs ile ilgili Londra Antlaşması'nı imzaladı.⁹⁸

Londra Antlaşması'na göre; Türkiye ve Yunanistan, İngiltere'nin Kıbrıs'ta askeri üs kurabilme hakkını tanıyorlardı. Bu Antlaşma ile Kıbrıs'ın

97 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 258, (12 Şubat 1959), s.39-41.
98 Zafer, (20 Şubat 1959).

bağımsız bir Cumhuriyet olması, bu Cumhuriyet'in; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğü altına alınması, burada "Temsilciler Meclisi" ve "Cemaat Meclisi" olmak üzere, iki ayrı meclisin kurulması öngörülmüştü. Kıbrıs Hükümeti'nde ise; Bakanlar Kurulu Üyelikleri'nden 3'ünün Türkler'e; 7'sinin de Rumlar'a verilmesi, Cumhurbaşkanı'nın Rumlar'dan, Yardımcısı'nın da Türkler'den seçilmesi karara bağlanmıştı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın, Cumhurbaşkanı gibi, dış siyaset, savunma ve iç güvenlik gibi konularda veto yetkisi olacaktı. Ayrıca, iç güvenliği sağlamak için gerekli olan 1.600 kişilik güvenlik örgütünün; 950'si Rumlar'dan, 650'si de Türkler'den oluşturulacaktı. Öte yandan; 1.200'ü Rumlardan, 800'ü de Türkler'den seçilecek olan toplam 2.000 kişilik savunma gücünün, Kargah Komutanlığı ise, sırayla yürütülecekti. Ada'da iç güvenliği sağlamak için oluşturulacak 4.000 kişilik ordunun da yarısı Türkler'den, öteki yarısı da Rumlar'dan meydana getirilecekti.⁹⁹

İkinci Londra Konferansı sonrasında imzalanan bu genel uzlaşma antlaşması; a- Kuruluş, b- Garanti, c- Askeri İşbirliği, d- Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gibi dört ayrı antlaşmadan oluşmaktadır.¹⁰⁰ Bu antlaşmalar onaylanmak üzere, 4 Mart 1959 tarihinde T.B.M.M.'ne sunulmuştur. Bu görüşmeler sırasında söz alan ana muhalefet partisi, C.H.P Genel Başkanı İsmet İnönü, söz konusu antlaşmaların, ABD ve İngiltere'nin baskıları sonucunda imzalandığını ima ederek, bu antlaşmaların "taksim tezinin uygulanmasına imkân bırakmadığını", ENOSİS'e kapıları kapamadığını ve Türkiye'nin, Kıbrıs Türk toplumuna yeteri kadar yardım yapabilmesine yönelik hükümler taşımadığına işaret ederek, hükümete şiddetli eleştirilerde bulunmuştur.¹⁰¹ TBMM, yapılan görüşmeler sonrasında, Londra Antlaşması'nı 2 çekimser, 138 olumsuz oya karşın, 347 olumlu oy ile kabul etmiştir.¹⁰² Böylelikle Kıbrıs Federal Cumhuriyeti Türkiye tarafından onaylanmış oldu.

99 Ulus-Zafer, (20, 24 Şubat 1959).

100 Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi (1954-1959)*, Türk Hükümeti ve Kamuoyu Davranışları, Ankara, 1963.

101 T.B.M.M.Z.C., Dönem: XI, Cilt: 8, (4 Mart 1959), s.22-24.

102 a.g.z., s.55-59.

Londra Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Kıbrıs'ta, Türkler ile Rumlar arasında Bakanlıklar paylaşılmış; Sağlık, Savunma ve Tarım Bakanlıkları Türkler'e bırakılmıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine, Türk tarafında tek aday olarak katılan Dr.Fazıl Küçük seçilmiştir. Cumhurbaşkanı görevine ise; Rum tarafı John Klerides ve Makarios'u aday göstermiş ve yapılan seçimler sonucunda; Makarios oyların büyük bir çoğunluğunu alarak, Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁰³ Makarios Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra kendi halkına hitaben yaptığı bir konuşmada;

“Sekiz asır sonra bugün, adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir...” diyerek, adeta Rumlar'ın zaferini kutlamış ve Bizans'ın mirasına sahip çıktıklarını göstermek istemiştir.¹⁰⁴ Makarios'un bu konuşması, ilerde Rumlar'ın bu imzalanan antlaşmalara ne kadar sadık kalacaklarını, daha ilk günlerden tartışılır hale getirecekti. Zira Makarios bu gelişmeleri, Kıbrıs'ta ENOSİS'e giden birer önemli adım olarak görmekte idi.

Bütün bu gelişmeler sonucunda, büyük çabalar gösterilerek İngilizce olarak hazırlanan ve 198 maddeden oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, 6 Nisan 1960 tarihinde kabul edilmiş, bu Anayasa'da; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin “garantör” devletleri olarak yer almışlardır.¹⁰⁵

Yukarıdaki gelişmeleri kısaca özetlemek gerekirse; D.P. iktidarının dokuz yıllık süre içinde Kıbrıs konusunda izlediği politikalar üç önemli aşamada değerlendirilebilir. Bu aşamalar öncesinde, 1950-54 yılları arasında hükümet tarafından önemsenmeyen, hatta kimi zaman gözardı edilen bu sorunun üzerinde durulmayışının en önemli nedeni; Demokratlar'ın NATO ve Balkan Paktı içinde huzursuzluk yaratmamak düşüncesinin yanı sıra, İngiltere'nin Kıbrıs'ı elinde tutmak konusunda gösterdiği ısrarlı davranışından ileri gelmiştir. 1954 yılından itibaren ise, İngiltere'nin bu ısrarından vazgeçmesi üzerine, ortaya çıkan fırsatı değerlendirmek isteyen

103 Ulus-Zafer, (28 Mart, 4 Aralık, 15 Aralık 1959).

104 Ulus, (16 Aralık 1959).

105 Ulus, (7 Nisan 1959).

D.P. iktidarı, Kıbrıs'ın Türkler'den alındığını ve dolayısıyla Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ı tarihi boyunca en uzun süre -308 yıl- elinde tutan devletlerden birisi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olması nedeniyle, Ada ile tarihi, etnik, kültürel, ekonomik ve stratejik bağlantıları olan bir devlet konumundaydı. Bu nedenlerle D.P. iktidarı, Kıbrıs konusunda izlediği üç farklı politikasının ilk evresinde ; "ilhak", yani Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi şeklinde bir yöntem izlemiştir. Ancak gelişmeler, bu politikanın gerçekleştirilemeyeceğini ortaya koyunca iktidar bu defa da ikinci olarak "Ada'nın Türkler'le, Rumlar arasında paylaşımını öngören "taksim" politikasına yönelmiştir. Bu politikanın da, gerek içerde giderek artan ekonomik ve siyasi sorunlardan ve gerekse de dışarıdan, özellikle de ABD ve İngiltere'den gelen baskıların sonucunda uygulanamayacağı anlaşıldıktan sonra, iktidar, üçüncü bir seçenek olarak gördüğü ve İngiltere tarafından da empoze edilen Kıbrıs'ta iki toplumlu bir cumhuriyet yönetimi öngören çözümü kabul etmek zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Türkiye; Kıbrıs'ta Federal bir Cumhuriyete razı olmak suretiyle ödün vererek, uzlaşmacı bir tutum izlemiş olsa bile, Londra Antlaşması'nda, garantör devlet olarak yer alarak, gerektiğinde Ada'ya müdahale edebilme hakkına sahip olmuş ve bu durum, Türkiye'nin, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştirebilmesinde hukuki bir gerekçe oluşturmuştur.

EK : LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'nın KIBRIS İLE İLGİLİ MADDELERİ

- Madde 20 : Türkiye, İngiliz Hükümeti'nce, 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılışını tanıdığını bildirir.
- Madde 21 : 5 Kasım 1914 tarihinde, Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları,yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, işbu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda, seçme hakkını (option) kullandıkları tarihi izleyecek olan oniki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmalari zorunlu olacaktır. İşbu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında yerleşmiş olup, da bu tarihte yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan ya da yada edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası kararlaştırılmıştır ki,Kıbrıs Hükümeti'nin,Türk Hükümeti'nin rızası olmaksızın, Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere, İngiliz uyrukluğunu reddetme yeteneği olacaktır.

(Kaynak: Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Takım: II, Cilt: 2, Çeviren : Seha L. Meray,Ankara,1973,s.8).

ÖZET

Kıbrıs sorunu, resmi olarak 1954 yılında Türkiye'nin gündeminde yer almaya başlamıştır. Bu tarihe kadar Türkiye, Kıbrıs adasını ele geçirmek isteyen Yunanistan karşısında sessiz bir politika izlemeyi uygun görmüştür. Bu sessizliğin nedeni; Kıbrıs'ın, İngiltere'ye ait olmasından ileri geliyordu. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu 1954 yılında Birleşmiş Milletler'in gündemine getirmesi üzerine, Türkiye de, bu soruna taraf olduğunu ortaya koymuştur.

Bu tarihten sonra Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda izlediği politikalar üç aşamadan geçmiştir. Türkiye birinci aşamada; Kıbrıs'ın, İngiltere tarafından Türkiye'den alındığını ileri sürerek, adanın bütünüyle Türkiye'ye geri verilmesi anlamına gelen "ilhak" tezini savunmuştur. Ancak kısa bir süre sonra bu politikanın başarılı olamayacağı anlaşılmıştır.

Türkiye, ikinci aşamada da; dönemin siyasi, ekonomik koşullarının zorlaması ve İngiltere'nin de baskıları sonucunda, 1957 yılından itibaren, Kıbrıs adasının paylaşılmasına razı olmuş, yani "taksim" tezini benimsemiştir. Ancak bu politika da, Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu yüzünden, gerçekleştirilememiştir.

Türkiye, üçüncü ve son aşamada ise; İngiltere'nin empoze ettiği ve taraflara baskı yaparak kabul ettirdiği, federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması yolundaki çözümü kabul etmiştir. Bu çözümün sonucu olarak, 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmış ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler : A.B.D., İngiltere, Kıbrıs, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan, Birleşmiş Milletler.

ABSTRACT

The Cyprus question has started to take place officially in the Turkish agenda in 1954. Until then Turkey followed a moderate policy against Greece which accepted the annexation of the island as her official policy. The reason for this moderate policy is the fact that Cyprus belonged to Britain. However, in 1954 when Greece delivered the Cyprus problem to the United Nations, Turkey took her official position against the Greek claims.

Following 1954 Turkish policies regarding the Cyprus issue have passed through three stages. In the first phase, Turkey defended the annexation thesis which meant that Cyprus must have been given back to Turkey since England once taken the island from Turkey. Nevertheless, soon it was realized that this policy was very far from achieving the goal.

In the second phase, Turkey accepted the thesis of division of the island into two in 1957, convinced basically by the political and economic difficulties of the 1950s and the pressure exerted by the British over Turkey. However, this policy could not reach its aims due mainly to the unaccommodating policies of Greece.

In the third and the last stage, Turkey accepted the British solution for the establishment of a federal republic of Cyprus which Britain imposed and forced both sides to accept. As a result of this solution the London and Zurich Treaties were signed between Britain, Greece and Turkey in 1959, and the Federal Republic of Cyprus was established under the guarantorship of three parties mentioned.

Key Words: United States of America, England, Cyprus, Federal Republic of Cyprus, Turkey, Greece United Nations.